

ASSISTIM O TRENQUEM AMB ELS MARGINATS?

Ma. Aurora Giralde

1. Una idea interrogativa

Davant de la gran quantitat de folis escrits, llibres editats, muntatges, pel·lícules, reportatges, etc., que es fan i es llencen des de tots els angles possibles, amb llurs missatges propis, des de i per a una mateixa societat, no vull oferir noves teories.

Començo amb un interrogant, perquè encara no sé quina resposta donar i no intervinc aquí com especialista d'hipòtesis, estadístiques o experiències frapants, sinó simplement presento unes reflexions des de l'angle d'observadora i coneixedora de prop d'una realitat marginal aïllada i concretament des de l'àmbit escolar d'un Centre de reforma del Tribunal Tutelar de Menors, amb total independència d'opinió.

La finalitat específica de les aules ha quedat definida en "aconseguir uns certs nivells de desenvolupament integral (que abasti actituds, valors, coneixements...) que li permetin a l'alumne una certa adaptació dins l'entorn escolar i li ajudi a saber assumir les diferents realitats de la vida en el seu posterior enfrontament amb ella".

Els objectius concrets a curt termini varien segons el grup i els nois que tenim, però n'escollim alguns:

- Estar amb el noi, amb cada un, conèixer-lo, compartir les seves experiències (en la mesura del possible), ajudar-lo a superar la seva problemàtica concreta.
- Aconseguir una certa estabilitat del nen en el Centre (mínim: el curs escolar).
- Cercar i aconseguir uns centres d'interès propers i útils al nen.
- Anàlisi i valoració de les capacitats del noi. Cercar estímuls, motivacions dins de la dinàmica escolar.
- Desenvolupar les capacitats d'observació, imaginació, reflexió, anàlisi, síntesi, crítica, ...
- Adquisició d'ensinistraments i coneixements bàsics que familiaritzin el nen amb la realitat i el món natural i social en el qual viu.
- Desenvolupament d'actitud, hàbits i valors de convivència.

No obstant això, mentre el Centre continuï fent de "magatzem de varis", acollint els ingressos que de forma indiscriminada van arribant, segons siguin dies de major o menor afluència al Tribunal, penso que tot el que hem mencionat no es compleix, i aleshores no podem parlar d' "assistència" en el sentit ampli de la paraula, sinó d'una altra cosa, de cobrir una funció mecànica dins de la maquinària social, estructurada per mantenir d'aquesta manera el rendiment segons els tècnics programadors.

Les dificultats diàries són grans, però vull assenyalar algunes d'especial suggerència, per exemple:

- Els nois arriben al Centre sense documentació, la qual cosa dificulta la seva integració en el grup més convenient o propi.

- La manca de perspectiva del temps de permanència, del qual el noi disposa en la classe i en el Centre.
- La manca de personal especialitzat que orienti i supervisi amb eficàcia la tasca pedagògica.
- No pot aplicar-se, en la majoria dels casos, una tècnica educativa concreta.
- Poques possibilitats de trobades amb les famílies.
- No existeix un platejament de seguiment posterior del noi.

Partint de l'escàs coneixement i experiència que ha aconseguit en aquesta realitat, considero que aquest tipus d'Institucions reconegudes, en les quals s'exerceix l'acció tutelar de l'Estat, no solucionen el problema social. És per això que considero imprescindible fomentar respostes, iniciatives noves que sorgeixin de la mateixa societat en una doble línia:

- com alternatives,
- com complementàries.

És important canviar el projecte de l'home que comença, no quedar-se en una anàlisi sociològica de la realitat. I això exigeix transcendir uns mitjans i amb una oportunitat ben concreta.

No es pot absolutitzar una resposta que ja es coneguda i per això mateix no cal carregar les tintes sobre ella. És correcte esmerçar tant de temps debatint sobre unes Institucions, quan el problema s'agreuja i ens exigeix respostes per a cada un dels barris i ciutats? Estem preparades i disposades a donar-les-en?

Si és així, no continuem "trecant", entrem en el camp de joc i des d'ell actuem amb sinceritat.

2. Marginació: Idea repetida i/o realitat terrible

Darrerament en certs grups d'adults s'empren sovint tots els derivats de la paraula "marginació" i es repeteixen tant que no podem ja ignorar els marges que existeixen en qualsevol aspecte o faceta de la nostra vida. És difícil, però, que s'arribi a assumir el significat d'aquestes idees, perquè no es vol reconèixer com terrible la realitat que expressen.

- Terrible serà si acollim totes les persones que resten al marge, trenquem les estructures còmodes, els costums establerts, les normes disciplinàries, les reglamentacions municipals, les lleis penals ...
- Terrible perquè ens serveix d'interrogant en una societat de consum que els fa anar amb fils invisibles i impulsa unes accions i modus que després seran castigats.
- Terrible perquè quasi sempre actuen sota l'amenaça de la desesperació més profunda.
- Terrible perquè en el fons hi ha por al jove pobre que denuncia amb un poder inestimable i cal perdre'l de vista.

Davant d'aquesta situació és més difícil deixar que continuïn al carrer o bé tancar-los en algun lloc? Lloc que volem que sigui per això, per continuar tenint tema de debat i font per a les estadístiques, per a proposar mitjans eficients de control social.

N'hi ha comportaments que ens fan por: aquests joves que van pel carrer, que sovint han convertit en el seu tron, ens demanen a crits els drets més elementals: des del fet d'haver estat engendrats amb la suficient estimació i desig, fins unes mínimes condicions d'integració social, on no es trobin estranys.

La realitat és que molts d'aquests nois, els qui es van quedant al marge i els que marginem quotidianament i normalment, cauen una i altra vegada en aquestes actuacions "per al càstig" i desemboquen en allò que anomenarem lloc de càstig o de reforma en el sentit

pejoratiu del mot. Allà es troben ... alguns, els qui serveixen sovint de reprovació, de justificació, d'experimentació. Allà manifesten llur ansietat, llur vergonya, llur culpabilitat, llur agressivitat, llur disgust, llur absurd, llur pobresa... Totes les carències imaginables. Allà hi ha persones amb ells que volen ser companys.

Però allò és observat des de fora amb una certa tranquil·litat; alguns, amb curiositat, d'altres, amb recels, amb desig de poder-lo dominar, els altres ...

3. Constants conegudes i variable candent

Ja es coneixen les constants en les quals es dona la realitat marginal, especialment en l'etapa juvenil i més pròpiament adolescent.

- Famílies trencades o absència de vida familiar.
- Nivell cultural baixíssim i deslligat del medi en què es troben.
- Carència de mitjans econòmics per portar un cert ritme com a família o individu.
- Habitatges en condicions precàries en barris irracionals.
- Crisi de valors a nivell individual i col·lectiu.
- Tenen unes edats no rendibles quant a inversió cultural, però ho són per a segons quines feines amagades.
- Augment de la precocitat i disminució d'edat en la qual hi ha incidència delictiva.
- Aparició de noves formes de delictes.
- Nivells d'inconsciència terribles a causa de l'ús i abús de certs objectes i elements perillosos.

Avui que ens trobem en la cultura dels mitjans de comunicació i de la imatge que l'ha de facilitar, aquests estan servint a una finalitat oposada, atès que sovint serveixen per evitar aquesta comunicació personal, espontània i sincera que facilita la coneixença dins la família. Així mateix aquest mal es pateix també en els Centres a què ens referim, però en altres nivells i amb altres conseqüències.

Em refereixo especialment al tipus de Centres que arrossegueu una història, que disposen d'una estructura física i organitzativa limitada i rígida, on no s'arriba a coordinar objectius i s'espantllen sovint els projectes de certes accions alliberadores. Això permet que cada persona o grup d'especialistes segueixin les seves tècniques i sovint amb fins particulars.

Puc afirmar que s'han intentat, i continua fent-se, formes i mètodes nous d'assistència a aquests nois, però sempre hi ha persones que no participen i es converteixen en antagoniques; n'hi ha d'altres que volen personalitzar el projecte i eviten participació del conjunt, anul·lant, d'aquesta manera, el procés de la seva elaboració. Això es dona sense pretendre eliminar els conflictes, sinó per intentar que es manifestin els interessos antagonics que tenen lloc en l'interior de qualsevol estructura per arribar a permetre una modificació i adequació progressiva i, si fos possible, permanent i avaluable.

4. Els serviran per alguna cosa les nostres experiències?

No es pot generalitzar en parlar de nois amb una certa problemàtica de caràcter o d'ambient, o dels dos.

Com educadora, em pregunto quins objectius realistes es poden aconseguir en trobar-me amb cada un dels nois, disposant d'uns mitjans tan estrictes com poc adequats i sabent que tornaran, un dia, al seu medi desastrós.

Segons es reflecteix en un recent informe, el procés educatiu en el Centre a què em refereixo es realitza partint del coneixement real de les alteracions i problemàtica del noi i especialment de les causes que el determinen, i s'organitza la planificació dels sistemes i mitjans adequats a través de:

- observació i diagnòstic
- persuasió i convicció
- convivència i interrelació
- esforç programat i progressiu
- satisfacció de demandes internes i exigències externes
- integració personal, familiar i social.

En el tractament és administrat en etapes successives d'*endrecament*, *afermament*, *enfortiment*, i se centra especialment l'atenció en una teràpia individual, gradual i dosificada.

El procés educatiu es realitza en un clima d'ambient agradable, obert i familiar, tenint en compte l'evolució de les ciències psico-pedagògiques i les tècniques de modificació de conducta.

La finalitat última que es proposa el personal educatiu és la de conduir tots i cada un dels alumnes a una progressiva socialització, tot ajudant-los a aconseguir maduresa i autonomia i tenint sempre present que se'ls prepara no per viure en el grup del Centre, sinó en la societat.

Es pot parlar d'èxit en els casos en què s'ha arribat a garantir-li, a través d'aquest procés, la no reincidència. En altres casos no arriben a "gaudir" dels mitjans que se'ls ofereix per al seu redreçament. Partint d'aquestes experiències és evident que s'està fent un veritable esforç d'endrecament humanitari i rebuig de qualsevol mesura repressiva.

Té una gran importància la resocialització, com ja s'ha exposat, i és per això que hem de tenir en compte el comportament col·lectiu, el qual, si bé no és el mateix que la reintegració social, sí que la suposa i condueix a la convivència.

També els nois que considerem normals els hem de socialitzar, però es diferencia en les motivacions i medi social on es realitza aquesta socialització.

Seria interessant analitzar paral·lelament, si fos possible, el procés d'integració en la colla pròpia del barri, dins la qual es mouen la major part dels interns, per allò que suposa de ruptura i reacció respecte a la societat, i els grups o colles que es van modelant en aquests centres quan hi arriben a tenir una certa estabilitat.

El problema més greu amb el qual hom s'enfronta, segons el meu parer, és el fet d'haver de tornar a la família on s'agreuja el conflicte.

Sovint han superat ja algunes etapes, especialment aconseguint confiança en una certa persona, recuperar el llenguatge més correcte i utilitzar-lo amb certa propietat, que li serveix per comunicar-se amb més gent, reconquerir una certa sinceritat en la seva conducta, disposar d'alguns mitjans que li han de facilitar la seva integració en un grup social...

Surten del col·legi amb l'esperança de trobar molt aviat en un ambient anònim de treball una victòria sobre les exigències que a l'escola les consideren enutjoses, i més tard una ocasió per fer-se valer.

Malgrat això, al cap d'un temps, se senten insuficients, sense marcs de referència i només veuen dues alternatives:

- vegetar, aburgesar-se, si això els és possible,
- esdevenir lladres d'ofici.

No vull entrar en comparacions amb altres intents de resposta a aquesta problemàtica que s'estan donant darrerament. Però el que sí em sembla urgent és fer una crida a totes les escoles i col·legis dels barris que han d'oferir una formació de la personalitat competent i responsable dels alumnes.

Això ens obliga a reflexionar a fons i en tot el seu conjunt, sobre el comportament quotidià de les escoles per tal com assumeix la forma d'una institució local amb l'objectiu de fer un servei a una població ben delimitada i amb la col·laboració que ha d'establir-se entre mestres i pares.

5. Necessitat d'una nova Llei per als Menors

Qualsevol llei i norma es dona en una estructura social o institució que permet viure en un Estat de Dret.

Si aquesta llei s'infringeix, s'esquerda l'estructura.

Cal considerar, però, l'evolució, l'aspecte canviant de les institucions que reflecteixen la dinàmica social.

Fins que no es va acceptar recentment la norma constitucional en el nostre país, l'objectiu de la Legislació sobre el Menor era castigar el delinqüent pels mitjans repressius coneguts, deixant de banda les circumstàncies.

Avui disposem d'un principis jurídics que garanteixen i limiten la potestat punitiva de l'Estat. S'aprecia un avenç per tal com s'assenyalen unes metes de contingut social.

Concretament en l'Art. 25, 2 de la Constitució es parla de la reeducació i resocialització com orientació exclusiva de les mesures aplicades en el cas de càstig privatiu de llibertat.

La idea de resocialització exclou altres possibles idees de pena i suposa el rebuig de la violència externa i interna, que no pot confondre's amb la voluntat d'esforç.

A aquesta nova dimensió hom la qualifica de personalista.

Cal que sigui personalista i oportuna, no oportunista. Hi ha de cabre tota la varietat d'iniciatives de resposta possibles.

D'entre les possibilitats i projectes disponibles, el de reduir l'Edat Penal als 15 anys comença assimilant situacions que, essent essencialment diverses, requereixen un tractament desigual, i suposa un malcert i, fins i tot, un fet anti-constitucional. Estic d'acord amb l'opinió segons la qual els joves de 16 anys prefereixen sovint anar a la presó que no pas a un Centre de Menors, i no per aquesta raó és la millor solució. És molt interessant conèixer les justificacions espontànies dels propis nois de les mentides que deixen anar de vegades per anar a un lloc o a un altre. Si hi haguessin respostes adequades, no els obligaríem a dir mentides.

Qui són els qui intervenen en l'elaboració de la Llei i amb quins criteris?

6. Educar per a la vida en la nostra societat

En una societat que té consciència d'estar en crisi, i tot sembla que es justifica en això, es pot donar una tasca pròpiament educativa?

Si els adults, els educadors, participem d'aquesta complexitat, fins a quin punt tenim dret de proposar a aquests adolescents la pròpia visió del món, els propis valors, el propi projecte o resolució pedagògica i moral?

Avui, i cada dia amb més força, augmenta la importància que es dona a la formació de l'educador, tant en allò que concerneix l'afermament de la seva personalitat com la seva competència intel·lectual.

Ja es coneixen els problemes que sorgeixen quan, sense intentar una coordinació d'objectius i mètodes, les persones que tracten amb joves problemàtics es professionalitzen o es voluntaritzen sense l'equilibri d'ambdues forces. D'aquí sorgeix la necessitat d'aprofundir, analitzar, esdevenir creatius.

No calen grans muntatges ni programes; el que cal és voler fer-ho i arribar a ajudar a superar situacions conflictives inculcant actituds que canalitzin les seves energies incultes pel camí de l'expressió creadora.

En aquest sentit s'està evolucionant considerablement a fi d'integrar aquesta línia que s'ha anat exercint de voluntarisme amb l'actual tendència a la professionalització. No s'arribarà, però, a una síntesi d'ambdues si no van lligades amb el que essencialment és una crida específica envers la promoció de l'home i amb una opció pel canvi personal d'actituds.

Això s'està donant —no vull entrar, però, en qualificatius—, malgrat tot, en els Centres considerats com a massificadors, com a microcosmos, que es tanquen en ells mateixos. I

si bé és cert que es perden moltes possibilitats en els processos burocràtics, també és evident l'esforç que es realitza per treballar oferint mitjans que ajuden a la promoció i maduració positiva amb la finalitat d'aconseguir l'autorealització del noi en la primavera d'aquests homes que volen esdevenir.

Es critica, des d'una crisi de valors, fins i tot els més innegociables valors. I amb tot el dret es critica, des del poder del món dels adults vers el món d'uns adolescents que procedeixen dels límits de l' "extra" no admès pel tren que avença i augmenta progressivament la seva velocitat.

Cal que des de cada grup humà es profunditzi cada cop més en les arrels de la cultura i la vida íntegra dels seus educadors, perquè puguin oferir uns valors autèntics i intransferibles des de la seva acció social i per a aquesta mateixa acció, amb el dinamisme propi que se li exigeix de tal manera que tots els educadors puguin estar disposats a "pujar al tren".

BIBLIOGRAFIA

- ALVAREZ, Víctor B. *Pedagogía Popular en grupos marginados*. Edit. Zero S.A., núm 105, Cl. "Lee y discute" 1979.
- BRABO, I., JULIA A., RENAU, D. *La praxis de la educación especial*. Edit. Vanace S.A., 1976.
- IZQUIERDO, Ciriaco. *Delincuencia juvenil en la sociedad de consumo*. Edit. Mensajero 1980.
- MAILLOUX, Noel. *Jóvenes sin diálogo*. Edit. Marfil S.A., 1973.
- ORTEGA ESTEBAN, José. *Delincuencia, reformatorio y educación liberadora*. Edit Zero, S.A., 1978.
- PROMESA: III i IV *Jornadas sobre inadaptación juvenil y recuperación de Menores*. Informes de: "Escuelas Profesionales Ntra. Sra. de la Esperanza sobre el año 1979 y 1980".
- Qüestions de vida cristiana: *Crisi Social i Delinqüència*. Octubre 1980, núm. 103.